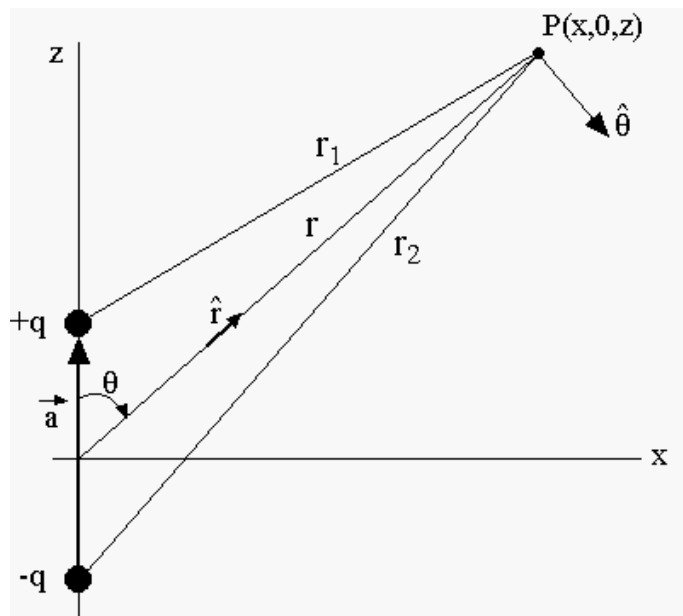

Øving 3

Veiledning: Onsdag 12. september
 Innleveringsfrist: Fredag 14. september kl 15.00

Oppgave 1: Elektrisk dipol

En elektrisk dipol er plassert langs z-aksen som vist i figuren. Det elektriske dipolmomentet er definert som $\vec{p} = q\vec{a}$, der $\vec{a}$ = vektor fra $-q$ til $+q$. I denne konfigurasjonen er det hensiktsmessig å velge kulekoordinater (r, θ, ϕ) , slik at potensialet V og feltet $\vec{E}$ angis som funksjoner av avstanden r fra origo og vinkelen θ mellom $\vec{r}$ og aksene gjennom dipolen (se figuren). V og $\vec{E}$ er begge uavhengig av ϕ pga symmetri omkring z-aksen.

- a) Vis at i stor avstand fra dipolen ($r \gg a$) er potensialet gitt ved

$$V(r, \theta) = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{p \cos\theta}{r^2} = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{\vec{p} \cdot \vec{r}}{r^3}$$

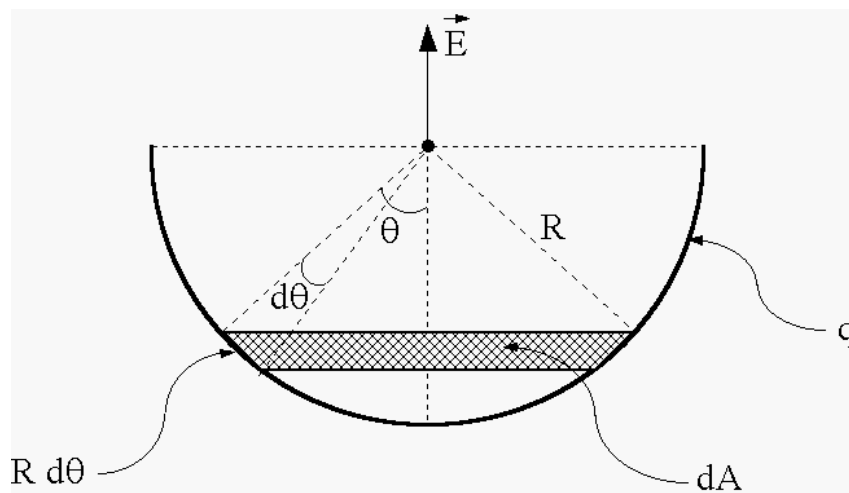
- b) Finn det elektriske feltet $\vec{E}(r, \theta) = E_r \hat{r} + E_\theta \hat{\theta}$ i stor avstand fra dipolen uttrykt i kulekoordinater. Gradienten i kulekoordinater er gitt ved

$$\nabla V = \hat{r} \frac{\partial V}{\partial r} + \hat{\theta} \frac{1}{r} \frac{\partial V}{\partial \theta} + \hat{\phi} \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial V}{\partial \phi}$$

Er resultatet rimelig for $\theta = 0$ og for $\theta = \pi/2$? Enn for $r = 0$?

- c) Finn det elektriske feltet $\vec{E}(x, z)$ uttrykt i kartesiske koordinater for $r \gg a$. Tips: Ta utgangspunkt i uttrykkene for E_r og E_θ i punkt b). Ved hjelp av en figur kan du finne sammenhengen mellom (x, z) og (r, θ) , samt E_x og E_z uttrykt ved E_r , E_θ og θ .
- d) Finn også $\vec{E}(x, z)$ uttrykt i kartesiske koordinater ved å skrive om potensialet V uttrykt ved kartesiske koordinater, $V = V(x, z)$, og deretter bruke gradientoperatoren i kartesiske koordinater.

Oppgave 2

Ladningen q er jevnt fordelt utover en (hul) halvkule med radius R som vist på figuren. Bestem den elektriske feltstyrken $\vec{E}$ i sentrum av kula. (Tips: Bestem først bidraget fra ladningen på flatelementet dA . Alternativt kan en bruke kuleflatekoordinater θ og ϕ .) Hva blir det elektriske potensialet V på samme sted (når potensialet velges lik 0 i uendelig avstand)?

[Svar: $E_z = \frac{1}{8\pi\epsilon_0} \frac{q}{R^2}$]

Oppgave 3. Differensielt element i kulekoordinater. (Lærerik matematikkøvelse!)

I kartesiske koordinater er et infinitesimalt (differensielt) linjeelement gitt ved $d\mathbf{s} = dx \mathbf{i} + dy \mathbf{j} + dz \mathbf{k}$, et infinitesimalt arealelement $d\mathbf{A}$ henholdsvis $dy dz \mathbf{i}$, $dx dz \mathbf{j}$ og $dy dx \mathbf{k}$ (dvs med retning normalt på flaten) og et infinitesimalt volumelement $d\tau = dx dy dz$.

Vis at i kulekoordinater (r, θ, ϕ) er de tilsvarende størrelser

- a) $d\mathbf{s} = dr \mathbf{e}_r + r d\theta \mathbf{e}_\theta + r \sin\theta d\phi \mathbf{e}_\phi$
- b) $d\mathbf{A}_r = r^2 \sin\theta d\theta d\phi \mathbf{e}_r$, $d\mathbf{A}_\theta = r dr \sin\theta d\phi \mathbf{e}_\theta$, $d\mathbf{A}_\phi = r dr d\theta \mathbf{e}_\phi$
- c) $d\tau = r^2 dr \sin\theta d\theta d\phi$

Tips: Tegn opp et infinitesimalt volumelement som avgrenses av flatene r og $r+dr$, θ og $\theta+d\theta$, ϕ og $\phi+d\phi$, og sammenlign med det tilsvarende for kartesiske koordinater.

($\mathbf{i}$, $\mathbf{j}$, $\mathbf{k}$ er enhetsvektorer i hhv x, y og z-retning, mens $\mathbf{e}_r$, $\mathbf{e}_\theta$, $\mathbf{e}_\phi$ er tilsvarende for r , θ og ϕ)

d) Vis på grunnlag av formlene over at ei kule med radius R har volum $(4/3)\pi R^3$ og overflateareal $4\pi R^2$.